№4 (62)
2020

Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama jáne quqyqtyq aqparat ınstıtýtynyń JARSHYSY

gylymı-quqyqtyq jýrnal

Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға арналған басылымдар тізіліміне енгізілген (ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж. №894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы
Сәрпеков Р.Қ. *(Нұр-Сұлтан, Қазақстан) – (төраға)*
Абайділдинов Е.М. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Абызов Р.М. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Белых В.С. – *з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)*
Губин Е.П. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Мельник Р.С. – *з.ғ.д. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Муромцев Г.И. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Рахметов С.М. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Малиновский В.А. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Унзила Шапак – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*

Бас редактор
Дүйсенов Е.А. – *з.ғ.к.*

Редакциялық алқа құрамы
Азер Алиев – *PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. – *ҚР еңбек сіңірген мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Байниязова З.С. – *з.ғ.к. (Саратов, Ресей)*
Қазбаева Ә.Ғ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Казиев З.Ғ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қайырбаева Л.К. – *PhD (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Киязова А.Ж. – *(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қоныс В.Т. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Құлжабаева Ж.О. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрғазинов Б.Қ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – *PhD (Челябинск, Ресей)*
Примашев Н.М. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Рахымбердин К.Х. – *з.ғ.д. (Өскемен, Қазақстан)*
Тегізбекова Ж.Ч. – *з.ғ.к. (Бішкек, Қырғызстан)*

Журнал редакциясы
Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінің БАҚ есепке қою туралы куәлігі № 17761-Ж 25.06.2019 ж. (Алғашқы есепке қою кезі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы, 010000, Нұр-Сұлтан қ., Д. Қонаев к., 12/1 «Сулы-жасыл желекжол» БО
тел.: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Құқықтық кеңістікті цифрландыру 12

Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА, Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ, А.А. КАРАЕВ Парламенттің заң шығару функциясы: нысаналы құзыреттілігінің кейбір мәселелері 25

С.К. ИДРЫШЕВА Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде мемлекеттік тілді қолдану саласындағы конституциялық заңдылықтың жай-күйі 35

С.К. УКИН, Н. САУЛЕН Қазақстан Республикасында нормативтік құқықтық актілердің күшіне енуіне және қолданысқа енгізілуіне заңдық талдаудың кейбір мәселелері 42

Б.А. ҚАЛМЫРЗАЕВ, Қ.Т. БИТЕМИРОВ, Б. НАҚЫПОВ Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі тұрғысынан діни экстремизмнің өзектілігін зерделеу мәселесі (Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығы қызметі шеңберінде) 48

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Е.В. ГОРЯЧЕВА Заңды тұлғалар туралы заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері 61

С.А. ӘКІМБЕКОВА, М.Ж. БЕКТҰРҒАНОВ Қазақстан Республикасы Жоғарғы соты жанындағы халықаралық кеңес және оның азаматтық процестегі рөлі 66

Б.Ө. АЛТЫНБАСОВ Мемлекеттік университеттердің азаматтық құқықтық мәртебесінің реформасы: теориялық және практикалық мәселелер 73

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

Д.А. ФИНК, А.В. ПИПТЮК Адвокаттың сотқа дейінгі тергеу сатысында дәлелдеуге қатысуы (Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының материалдары бойынша) 82

К.Х. РАХИМБЕРДИН, Ю.Р. ГЕТА Қазақстандағы пробация: қазіргі кезеңдегі қалыптасу мен дамудың бірегей тәжірибесі 91

Н.Ж. АҒЫБАЕВ, Н.Қ. ИМАНҒАЛИЕВ Пенитенциялық жүйеде азаптауларды тергеу кезінде дәлелдемелерді процестік бекітудің кейбір мәселелері 96

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ, А.Е. ӘБДІРАЙЫМОВА Қазақстанның жаңа экономикалық бағытының маңызды құрамдасы ретінде адамның жеткілікті дәрежеде тамақтану құқығын қамтамасыз ету 104

Д.Б. АБДИЛЬДИНА, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Қазіргі әлемдегі цифрлық кеңістіктегі сөз бостандығының кейбір аспектілері туралы 112

Т.В. ГАШНИКОВА Беларусь Республикасының және Еуразиялық экономикалық одаққа мүше басқа да мемлекеттердің заңнамасы бойынша экологиялық нормалау шектері туралы 118

Э.С. АБДРАХМАНОВА Халықаралық азаматтық процестік құқықтың заңнама жүйесіндегі орны мен рөлі 125

Құқықтық мониторинг

С.И. КЛИМКИН, Ә.Ғ. ҚАЗБАЕВА Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы туралы заңнаманың тиімділігін қоғамдық мониторингті іске асыру аясында талдау 132

А.Ө. ҚАЛИЕВА Заңдардың тиімділігін заңнама сапасын арттыру құралы ретінде талдау 142

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

Г.К. АҚЫЛБЕКОВА Қазақ және орыс тілдеріндегі заң мәтіндерінің теңтүпнұсқалығын қамтамасыз ету мәселесі туралы 150

Н.А. ХАМЗИНА Заң шығармашылығындағы кейбір оң беталыстар 156

Ғылыми өмір хроникасы

«Қазақстан Республикасының конституциясы – қоғам мен мемлекетті әлеуметтік жаңғыртудың іргелі негізі» online-халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 26 тамыз 160

Қазақстан Республикасы Конституциясының 25 жылдығына арналған «Қазақстан Республикасында Қоғамдық сананы жаңғырту аясында мемлекеттік қызметшілердің кәсіби құқықтық мәдениетін қалыптастыру және нығайту» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 1-2 қыркүйек 166

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтында өткізілген көрмелер туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жыл 170

«Жаршының» архивтік беттері

Ғ.С. САПАРҒАЛИЕВ Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы кейбір пікірлер (ҚР ЗИ Жаршысы №1-2006 ж. - 5-8 бб.) 173

Д.Б. ТЕБАЕВ Академик Ғ.Сапарғалиевтің Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы ғылыми жарияланымына қайта оралғанда 177

Есімнама

Заң ғылымдарының кандидаты, доцент Ж.О. Құлжабаеваның мерейтойына орай 180

Библиография

Р.С. Бевзенконың «Введение в российское право недвижимости». Вып. 2: «Принцип единства судьбы прав на земельный участок и на строения на нем» атты кітабына рецензия – М.: М-Логос, 2020. — 99 б. 181

Даналық ойлар 182

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

№4 (62)
2020

научно-правовой журнал

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на сайте **www.zqai.kz**
Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894 от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. *(Нур-Султан, Казахстан) – (председатель)*
Абайдельдинов Е.М. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Абызов Р.М. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Белых В.С. *– д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)*
Губин Е.П. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Мельник Р.С. *– д.ю.н. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Муромцев Г.И. *– д.ю.н.(Москва, Россия)*
Рахметов С.М. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Малиновский В.А. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Унзила Шапак *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*

Главный редактор
Дюсенов Е.А. *– к.ю.н.*

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев *– PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. *– заслуженный деятель культуры РК (Нур-Султан, Казахстан)*
Байниязова З.С. *– к.ю.н. (Саратов, Россия)*
Казбаева А.Г. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Казиев З.Г. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Каирбаева Л.К. *– PhD (Нур-Султан, Казахстан)*
Киязова А.Ж. *– (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Конусова В.Т. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Кулжабаева Ж.О. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нургазинов Б.К. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нурмагамбетов Р.Г. *– PhD (Челябинск, Россия)*
Примашев Н.М. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Рахимбердин К.Х. *– д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)*
Тегизбекова Ж.Ч. *– к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)*

Редакция журнала
Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 17761-Ж от 25.06.2019 г. Комитета информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан
(Первичная постановка на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес:
Республика Казахстан,010000,
г. Нур-Султан, ул. Д. Конаева, 12/1
БЦ «На Водно-зеленом бульваре»
тел.: 8 (7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции 8

Конституционное и административное право
Р.К. САРПЕКОВ Цифровизация правового пространства 12
Л.Т. ЖАНУЗАКОВА, Б.К. НУРГАЗИНОВ, А.А. КАРАЕВ Законодательная функция парламента: некоторые вопросы предметной компетенции 25
С.К. ИДРЫШЕВА Состояние конституционной законности в сфере применения государственного языка в законодательных актах Республики Казахстан 35
С.К. УКИН, Н. СӘУЛЕН Некоторые вопросы юридического анализа вступления в силу и введения в действие нормативных правовых актов в Республике Казахстан 42
Б.А. ҚАЛМУРЗАЕВ, Қ.Т. БИТЕМИРОВ, Б. НАКИПОВ К вопросу об актуальности изучения религиозного экстремизма в контексте национальной безопасности Республики Казахстан (в рамках Антитеррористического центра Республики Казахстан) 48

Гражданское и гражданско-процессуальное право
Е.В. ГОРЯЧЕВА Некоторые проблемы применения законодательства о юридических лицах 61
С.А. АКИМБЕКОВА, М.Ж. БЕКТУРГАНОВ Международный совет при Верховном Суде Республики Казахстан и его роль в гражданском процессе 66
Б.О. АЛТЫНБАСОВ Реформы гражданско-правового статуса государственных университетов: теоретические и практические вопросы 73

Уголовное право и уголовный процес
Д.А. ФИНК, А.В. ПИПТЮК Участие адвоката в доказывании на стадии досудебного расследования (по материалам Республики Казахстан и Российской Федерации) 82
К.Х. РАХИМБЕРДИН, Ю.Р. ГЕТА Пробация в Казахстане: уникальный опыт становления и развития на современном этапе 91
Н.Ж. АГИБАЕВ, Н.К. ИМАНГАЛИЕВ Некоторые вопросы процессуального закрепления доказательств при расследовании пыток в пенитенциарной системе 96

Международное право и сравнительное правоведение
Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, А.Е. АБДИРАЙЫМОВА Обеспечение прав человека на достаточное питание как важнейшая составляющая нового экономического курса Казахстана 104
Д.Б. АБДИЛЬДИНА, М.Ж. КУЛИКПАЕВА О некоторых аспектах свободы слова в цифровом пространстве в современном мире 112
Т.В. ГАШНИКОВА О пределах экологического нормирования по законодательству Республики Беларусь и других государств-членов Евразийского экономического союза 118
Э.С. АБДРАХМАНОВА Место и роль международного гражданского процессуального права в системе законодательства 125

СОДЕРЖАНИЕ

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА Анализ эффективности законодательства Республики Казахстан о Национальной палате предпринимателей в свете реализации общественного мониторинга 132

А.У. КАЛИЕВА Анализ эффективности законов как инструмент повышения качества законодательства 142

Из практики законотворчества на государственном языке

Г.К. АКЫЛБЕКОВА Об обеспечении аутентичности текстов законов на казахском и русском языках 150

Н.А. ХАМЗИНА Некоторые положительные тенденции в законотворчестве 156

Хроника научной жизни

Информационное сообщение об online-международной научно-практической конференции «Конституция Республики Казахстан – фундаментальная основа социальной модернизации общества и государства», г. Нур-Султан, 26 августа 2020 года 162

Информационное сообщение омеждународной научно-практической конференции «Формирование и укрепление в Республике Казахстан профессиональной правовой культуры государственных служащих в свете модернизации общественного сознания», посвященной 25-летию Конституции Республики Казахстан, г. Нур-Султан, 1-2 сентября 2020 года 167

Информационное сообщение о выставках, проведенных в Институте законодательства и правовой информации Республики Казахстан, г. Нур-Султан, 2020 год 171

Архивные страницы «Вестника»

Г.С. САПАРГАЛИЕВ Некоторые соображения о местном самоуправлении в Республике Казахстан (статья в Вестнике ИЗ РК №1-2006 г. - С. 5-8) 173

Д.Б. ТЕБАЕВ Возвращаясь к научной публикации академика Г. Сапаргалиева о местном самоуправлении в Республике Казахстан 177

Персоналии

К юбилею кандидата юридических наук, доцента Кулжабаевой Ж.О. 180

Библиография

Рецензия на книгу Бевзенко Р.С. Введение в российское право недвижимости. Вып. 2: Принцип единства судьбы прав на земельный участок и на строения на нем. - Москва: М-Логос, 2020. — 99 с. 181

Мудрые мысли 182

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal

№4 (62)
2020

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №894 from 05.30.2013)

Editorial Council members
Sarpekov R.K. *(Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abaydeldinov E.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Belih V.S. – *d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. – *d.j.s. (Kiev, Ukraine)*
Moiseev A.A. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. – *d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Unzila Shapak – *d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Chief Editor
Dyussenov Ye.A. – *c.j.s.*

Editorial Board members
Azer Aliyev – *PhD (Kiel, Germany)*
Aiymbetov M.A. – *Honored Worker of Culture of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Bainiyazova Z.S. – *c.j.s. (Saratov, Russian)*
Kazbayeva A.G– *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kaziyev Z.G. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kairbaeva L.K. – *PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kiyazova A.Zh. – *(Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Konusova V.T. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kulzhabayeva Zh.O. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurgazinov B.K. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. – *PhD (Chelyabinsk, Russian)*
Primashev N.M. – *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. – *d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. – *c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*

The editorial staff
Dzhambursin K.A.
Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
tel .: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address:
The Republic of Kazakhstan,
010000, Nur-Sultan, D. Konaev str., 12/1
BC «On the water-green boulevard»
tel .: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial ... 10

Constitutional and Administrative Law

R.K. SARPEKOV Digitalization of the legal space ... 12

L.T. ZHANUZAKOVA B.K. NURGAZINOV, A.A. KARAEV Legislative function of the parliament: some of the issues of substantive competence ... 25

S.K. IDRYSHEVA State of constitutional legality in the sphere of state language application in the legislative acts of the Republic of Kazakhstan ... 35

S.K. UKIN, N. SAULEN Some questions a legal analysis of the entry into force and enactment of regulatory legal acts in the Republic of Kazakhstan ... 42

B.A.KALMYRZAEV, K.T. BITEMIROV, B. NAKIPOV On the relevance of studying religious extremism in the context of national security of the Republic of Kazakhstan (within the framework of the Anti-terrorist center of the Republic of Kazakhstan) ... 48

Civil and Civil Procedure Law

Y.V. GORYACHEVA Some problems in applying the law on legal entities ... 61

S.A. AKIMBEKOVA, M.ZH. BEKTURGANOV International council of the Supreme court of the Republic of Kazakhstan and its role in civil proceedings ... 66

B.O. ALTYNBASSOV Reforms of the civil legal status of public universities: theoretical and practical issues ... 73

Criminal law and Criminal procedure

D.A. FINK, A.V. PEPTYUK Participation of a lawyer in evidence at the pretrial investigation stage (based on the materials of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation) ... 82

K.KH. RAKHIMBERDIN, J.R. GETA Probation in Kazakhstan: unique experience of formation and development at the present stage ... 91

N.ZH. AGIBAYEV, N.K. IMANGALIEV Some issues of procedural consolidation of evidence in the investigation of torture in the penitentiary system ... 96

International law and Comparative law

Y.A. ABAIDELDINOV, A.Y. ABDIRAIYMOVA Ensuring the human right to adequate food as an essential part of Kazakhstan's new economic course ... 104

D.B. ABDILDINA, M.ZH. KULIKPAEVA Some aspects of freedom of speech within digital space in the modern world ... 112

T.V. GASHNIKOVA On the framework of environmental normalization under the legislation of the Republic of Belarus and other member states of the Eurasian economic union ... 118

E.S. ABDRAKHMANOVA The place and role of International civil procedure law in the legal system ... 125

CONTENT

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA Analysis of the effectiveness of legislation of the Republic of Kazakhstan on National chamber of entrepreneurs in the light of implementation of public monitoring 132

A.U. KALIEVA Analysis of the effectiveness of laws as a tool to improve the quality of legislation 142

From the lawmaking practice in the official language

G.K. AKYLBEKOVA On ensuring the authenticity of the law texts in kazakh and russian languages 150

N.A. KHAMZINA Some positive trends in law-making 156

The Chronicle of Scientific Life

Informational note about online-international scientific and practical conference «The Constitution of the Republic of Kazakhstan is the fundamental basis for the social modernization of society and the state», Nur-Sultan, August 26, 2020 164

Information note on the international scientific and practical conference «Formation and strengthening in the Republic of Kazakhstan of the professional legal culture of civil servants in the light of the modernization of public consciousness», dedicated to the 25th anniversary of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, September 1-2, 2020 168

Informational note about exhibitions held at the Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan city of Nursultan, 2020 170

The archive pages of the«Bulletin»

G. SAPARGALIYEV «Some considerations on local self-government in the Republic of Kazakhstan» (article in the Bulletin of the IL RK No. 1-2006 - P. 5-8) 173

D.B. TEBAYEV Returning to academician G. Sapargaliyev's scientific publication on self-government in the Republic of Kazakhstan 177

Personalities

For the anniversary of the candidate of legal Sciences, associate Professor Zh.O. Kulzhabaeva 180

Bibliography

Review of the book Bevzenko R.S. Introduction to Russian real estate law. 2: the principle of unity of the fate of rights to land and buildings on it. - Moscow: M-Logos, 2020. - 99 p. 181

Wise thoughts 182

УДК: 348.04

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ ТҰРҒЫСЫНАН ДІНИ ЭКСТРЕМИЗМНІҢ ӨЗЕКТІЛІГІН ЗЕРДЕЛЕУ МӘСЕЛЕСІ (ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТЕРРОРИЗМГЕ ҚАРСЫ ОРТАЛЫҒЫ ҚЫЗМЕТІ ШЕҢБЕРІНДЕ)

Болат Аюбайұлы Қалмырзаев
Қожа Ахмет Яссауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университетінің докторанты; Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.; e-mail: kalmurzaev.b@inbox.ru

Қайрат Тұрлыбайұлы Битемиров
Қожа Ахмет Яссауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті, заң ғылымдарының кандидаты, (PhD) қауымдастырылған профессор; Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.; e-mail: bitemirovk@bk.ru

Балғабай Нақыпов
Қожа Ахмет Яссауи атындағы халықаралық қазақ-түрік университеті, заң ғылымдарының докторы, профессор; Қазақстан Республикасы, Түркістан қ.; e-mail: balgabay.nakypov@bk.ru

Түйін сөздер: *діни экстремизм, ұлттық қауіпсіздік, Қазақстан Республикасының терроризмге қарсы орталығы, жергілікті терроризмге қарсы комиссиялар, экстремистік қылмыс.*

Аннотация. *Мемлекеттің қазіргі заманғы қазақстандық қоғамының басты міндеттерінің бірі оның қалыпты жұмыс істеуінің кепілі болып табылатын ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету шеңберінде қоғамда азаматтық бейбітшілік пен келісімге қол жеткізу болып табылатыны айдан анық. Экстремистік бағыттағы қылмыстар қылмыстың жалпы құрылымында айтарлықтай орын алады, біздің қоғам өміріндегі әдеттегі құбылыс болып келеді. Әлеуметтік деструктивті әрекеттің соңғы түрі ретінде діни экстремизм мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіне, қоғамның тұрақты дамуының негіздеріне қауіп төндіреді.*

Мақалада «діни экстремизм» ұғымының құқықтық табиғатын қарастыру мақсатында, оның халықаралық құқық, құқықтық жүйелерде (роман-герман, англо-саксон, социалистік және діни-дәстүрлі), сондай-ақ ұлттық заңнама жүйелерінде бекітілуінің тарихи-құқықтық негіздерін зерделеуден бастаймыз.

Аталған ұғымның құқықтық табиғатын зерделеуге кіріспестен бұрын, «халықаралық құқық», «құқықтық жүйелер» және «ұлттық заңнама жүйесі» деп аталған ұғымдық тіркестердің құқықтық сипаттағы анықтамаларын жеке саралауды жөн көрдік. Біз ұсынған мақалада яғни халықаралық құқық жүйесі ұлттық құқық жүйелері сияқты құқық салаларынан, институттарынан және нормаларынан құралатындығы белгілі екендігі анықталды.

Аталмыш мақалада «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігімен байланыстағы діни экстремизмнің өзектілігін зерделеу мәселесі қарастырылады. Бұл ретте терроримзге қарсы орталықтың үйлестіру қызметін, сондай-ақ жергілікті атқарушы органдардың жанынан құрылған терроризмге қарсы комиссияларының жұмысы барысы зерделеніп, тиісті түрде талданады. Мақала авторлары аталған орталық пен жергілікті комиссиялардың жұмыстарының кейбір жетістіктерімен бірге, кезінде бірқатар жеке кемшіліктер анықталды. Осы орайда авторлар тарапынан ғылыми-тәжірибелік тұрғыдан негізделген кейбір ұсыныстық сипаттағы қорытынды жасалған.

К ВОПРОСУ ОБ АКТУАЛЬНОСТИ ИЗУЧЕНИЯ РЕЛИГИОЗНОГО ЭКСТРЕМИЗМА В КОНТЕКСТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (В РАМКАХ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОГО ЦЕНТРА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН)

Калмурзаев Болат Аюбаевич
Докторант международного казахско-турецкого университета имени Ходжа Ахмета Яссауи; Республика Казахстан, г. Туркестан; e-mail: kalmurzaev.b@inbox.ru

Битемиров Кайрат Турлыбаевич
*Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмета Яссави, кандидат юридических наук, ассоциированный профессор (PhD);
Республика Казахстан, г. Туркестан; e-mail: bitemirovk@bk.ru*

Накипов Балгабай
*Международный казахско-турецкий университет имени Ходжа Ахмета Яссауи, доктор юридических наук, профессор;
Республика Казахстан, г. Туркестан; e-mail: balgabay.nakypov@bk.ru*

Ключевые слова: *религиозный экстремизм, национальная безопасность, антитеррористический центр Республики Казахстан, местные антитеррористические комиссии,экстремистское преступление.*

Аннотация. *Очевидно, что одной из главных задач современного казахстанского общества, государства является достижение гражданского мира и согласия в обществе в рамках обеспечения национальной безопасности, являющейся гарантом его нормального функционирования. Преступления экстремистской направленности занимают значительное место в общей структуре преступлений, являются обычным явлением в жизни нашего общества. Религиозный экстремизм, как последний вид социальной деструктивной деятельности, представляет угрозу национальной безопасности государства и основам устойчивого развития общества.*

В этой статье с целью изучения правовой природы понятия «религиозный экстремизм» начнем с изучения историко-правовых основ его закрепления в международном праве, правовых системах (романо-германский, англо-саксонский, социалистический и религиозно-традиционный), а также в системах национального законодательства.

Прежде чем приступить к изучению правовой природы данного понятия, мы, авторы, решили самостоятельно проанализировать определения правового характера понятий «международное право», «правовые системы», а также понятия «система национального законодательства».

В данной статье рассматриваются вопросы изучения актуальности религиозного экстремизма в связи с национальной безопасностью Республики Казахстан. При этом изучается и надлежащим образом анализируется координация деятельности антитеррористического центра, а также текущей работы антитеррористических комиссий, которые созданы при местных исполнительных органах. Авторы данной статьи, отмечая некоторые достижения работы данного центра и местных комиссий, кроме этого выявляют отдельные недостатки этих органов. При этом, со стороны авторов сделаны некоторые рекомендательные выводы, которые имеют научно-практический характер.

ON THE RELEVANCE OF STUDYING RELIGIOUS EXTREMISM IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN (WITHIN THE FRAMEWORK OF THE ANTI-TERRORIST CENTER OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN)

Kalmyrzaev Bolat Ayubaevich
*Doctoral student of the International kazakh-turkish university named after Khodja Akhmet Yassawi;
Republic of Kazakhstan, Turkestan; e-mail: kalmurzaev.b@inbox.ru*

Bitemirov Kairat Turlybaevich
*International kazakh-turkish university named after Khoja Akhmet Yassawi, candidate of law, associate Professor (PhD);
Republic of Kazakhstan, Turkestan; e-mail: bitemirovk@bk.ru*

Nakipov Balgabai
International kazakh-turkish university named after Khoja Akhmet Yassawi, doctor of law, professor; Republic of Kazakhstan, Turkestan; e-mail: balgabay.nakypov@bk.ru

Keywords: *religious extremism, national security, anti-terrorist center of the Republic of Kazakhstan, local anti-terrorist commissions, extremist crime.*

Abstract. *It is obvious that one of the main tasks of the modern Kazakh society of the state is to achieve civil peace and harmony in society within the framework of ensuring national security, which*

is the guarantor of its normal functioning. Extremist crimes occupy a significant place in the overall structure of crimes and are a common phenomenon in the life of our society. Religious extremism, as the last type of social destructive activity, is a threat to the national security of the state and the foundations of sustainable development of society.

The article to study the legal nature of the concept «religious extremism» begin the study of the historical and legal foundations to its consolidation in international law, legal systems (Romano-Germanic, Anglo-Saxon, socialist, religious and traditional), as well as national legislation.

Before starting to study the legal nature of this concept, we decided to independently analyze the definitions of the legal nature of the concepts «international law», «legal systems» and «system of national legislation».

This article examines the issues of studying the relevance of religious extremism in connection with the national security of the Republic of Kazakhstan. At the same time, the coordination of the activities of the anti-terrorist center is being studied and properly analyzed, as well as the current work of the anti-terrorist commissions that have been established under local Executive bodies. The authors of the article note some achievements of the work of this center and local commissions, in addition, they identify some shortcomings of these bodies. At the same time, the authors made some recommendations that are of a scientific and practical nature.

Әуелі «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңына жүгінеміз. Себебі, біріншіден, Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге арналған нормативтік құқықтық акті болып табылады; ал енді екіншіден, ұлттық қауіпсіздік түрлері бар және олар бойынша қамтамасыз ету бойынша құзыреттер мен өкілдіктері белгіленген бірнеше мемлекеттік органдардың жиынтығы бар; ал үшіншіден, зерттеу жұмысымыздың атауы осы заңға тікелей байланысты болып келеді.

Аталмыш заңның баптың төменде көрсетілген тармақтарда үш ұғымдық тіркестерге анықтамалар бекітілген:

3) Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі (бұдан әрі – ұлттық қауіпсіздік) – адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің серпінді дамуын қамтамасыз ететін Қазақстан Республикасы ұлттық мүдделерінің нақты және ықтимал қауіп-қатерлерден қорғалуының жай-күйі;

4) Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету (бұдан әрі – ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету) – ұлттық мүдделерді нақты және ықтимал қауіп-қатерлерден қорғауға бағытталған ұлттық қауіпсіздік субъектілерінің қызметі;

5) Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі – ұлттық қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік саясат шеңберінде ұлттық қауіпсіздік субъектілері іске асыратын құқықтық, ұйымдастырушылық, экономикалық, техникалық және өзге де шаралар жиынтығы»[1]. Аталмыш заңда бекітілген құқықтық анықтамалардан мазмұнынан көрінгендей, аталған терминдер Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігінің жай-күйі, оны қамтамасыз ету субъектілері мен жүйесі туралы анықтамалармен қамтылған.

Ендігі ретте осы заңның 4-бабында бекітілген құқықтық анықтамаларға зер саламыз. Оның мазмұнында:

«Ұлттық қауіпсіздік түрлері:

1) қоғамдық қауіпсіздік – қоғамның тұтастығы мен оның тұрақтылығы қамтамасыз етілетін азаматтар өмірінің, денсаулығының және амандығының, қазақстандық қоғамның рухани-имандылық құндылықтарының және әлеуметтік қамсыздандыру жүйесінің нақты әрі ықтимал қауіп-қатерлерден қорғалуының жай-күйі;

2) әскери қауіпсіздік – әскери күштерді қолданумен немесе оны қолдану ниетімен байланысты сыртқы және ішкі қауіп-қатерлерден адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің өмірлік маңызы бар мүдделері қорғалуының жай-күйі;

3) саяси қауіпсіздік – азаматтардың, әлеуметтік топтардың құқықтары мен бостандықтарының сақталуы және олардың мүдделерінің теңгерімі, мемлекеттің тұрақтылығы, тұтастығы және қолайлы халықаралық жағдайы қамтамасыз етілетін конституциялық құрылыс негіздерінің, мемлекеттік органдар жүйесі қызметінің және мемлекеттік басқару тәртібінің нақты және ықтимал қауіп-қатерлерден қорғалуының жай-күйі;

4) экономикалық қауіпсіздік – экономиканың орнықты дамуы және оның тәуелді болмауы қамтамасыз етілетін, Қазақстан Республикасы ұлттық экономикасының нақты және ықтимал қауіп-қатерлерден қорғалуының жай-күйі;

5) ақпараттық қауіпсіздік – елдің орнықты дамуы және ақпараттық тәуелсіздігі қамтамасыз етілетін, ақпарат саласындағы нақты және ықтимал қауіп-қатерлерден Қазақстан

[1] *[Электронды ресурс] «Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы//http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000527.*

Республикасы ақпараттық кеңістігінің, сондай-ақ адамның және азаматтың құқықтары мен мүдделерінің, қоғам мен мемлекеттің қорғалуының жай-күйі;

6) экологиялық қауіпсіздік – қоршаған ортаға антропогендік және табиғи әсерлер салдарынан туындайтын қауіп-қатерлерден адамның және азаматтың өмірлік маңызы бар мүдделері мен құқықтарының, қоғам мен мемлекеттің қорғалуының жай-күйі болып табылады»[1] делінген. Біздің пайымдауымыз бойынша, осы заңда бекітілген алты ұғымдық тіркестердің барлығы зерттеу жұмысымызға тікелей және жанама түрде қатысты бар деп түйіндейміз: біріншіден, діни экстремизмге қарсы іс-қимыл қоғамдық қауіпсіздік, саяси қауіпсіздік, әскери қауіпсіздік және ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз етілуі үшін іске асырылады; екіншіден, бұл ретте діни экстремизмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл тікелей экономикалық қауіпсіздікке қарсы бағытталмаса да жанама қатысы болады деп білеміз; ал енді үшіншіден, діни экстремизмге қарсы іс-қимыл экологиялық қауіпсіздік бойынша діни сипаттағы терроризмнің алдын алу мақсатында іске қосылады деп айтуға болады.

Қарастырылып жатқан заңның келесі 6-бабы «Ұлттық қауіпсіздікке негізгі қауіп-қатерлер» деп аталған. Оның 1-тармағы 1-тармақшасында «... мемлекеттік органдардың қылмыстық құрылымдармен, террористік немесе экстремистік ұйымдармен кірігуі...», 7-тармақшасында «конституциялық құрылысты күштеп өзгертуге бағытталған іс-әрекет, оның ішінде Қазақстан Республикасының біртұтастығына, аумағының тұтастығына, қол сұғылмаушылығына, бөлінбестігіне, күзетілетін тұлғалардың қауіпсіздігіне қауіп төндіретін іс-әрекеттер; және 8-тармақшасында «кез келген нысандардағы және көріністердегі терроризм, экстремизм мен сепаратизм»[1] деп жазылған құқықтық ережелер белгіленген.

Бұл заңның 7-бабы «Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесі» деп аталған. Оның мәтінінде:

«1. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жүйесін бір-бірімен өзара іс-қимыл жасайтын оны қамтамасыз ету күштері, адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған саяси, құқықтық, ұйымдастырушылық, экономикалық, әскери және өзге де сипаттағы шараларды жүзеге асыратын өзге де мемлекеттік органдар мен ұйымдар құрайды.

2. Қазақстан Республикасының азаматтары өздерінің Қазақстан Республикасының Конституциясы мен заңдарында көзделген құқықтары мен міндеттерін іске асыру арқылы ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруға қатысады»[1] делінген.

Ал келесі кезектегі 9-бап «Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштері» деп аталған.

1. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштеріне:

1) барлау, қарсы барлау қызметін, сондай-ақ күзетілетін тұлғалар мен объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған құқықтық және ұйымдастырушылық шаралар кешенін жүзеге асыратын арнаулы мемлекеттік органдар;

2) Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері, басқа да әскерлері мен әскери құралымдары;

3) ішкі істер органдары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызмет, мемлекеттік өртке қарсы қызмет органдары, экономикалық тергеу қызметі және авариялық-құтқару қызметтері жатады.

2. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету заңнамада белгіленген өкілеттіктерге сәйкес барлық мемлекеттік органдар мен мемлекеттің лауазымды адамдары үшін міндетті болып табылады.

3. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштері және өзге де мемлекеттік органдар өзара байланыста іс-қимыл жасайды, Қазақстан Республикасының ұлттық мүдделерін қорғау бойынша бірлескен іс-шараларды іске асырады және өздерінің құзыретіне жататын мәселелер бойынша бір-бірін өзара хабардар етеді.

Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету күштері мен өзге де мемлекеттік органдардың өзара іс-қимыл жасау тәртібі осы Заңда, Қазақстан Республикасы Президентінің және Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерінде, тиісті мемлекеттік органдардың бірлескен нормативтік құқықтық актілерінде айқындалады»[1] делінген.

«Қазақстан Республикасының арнаулы мемлекеттік органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 13 ақпандағы № 552-IV Заңының 3-бабы «Арнаулы мемлекеттік органдар» деп аталады. Оның мазмұнында:

«1. Арнаулы мемлекеттік органдар – Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін, Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету күштерінің құрамдас бөлігі болып табылатын, Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігіне қатер төнуіне жол бермеу мақсатында барлау және қарсы барлау қызметін, сондай-ақ күзетілетін адамдар мен объектілердің қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған құқықтық, ұйымдастырушылық, жедел іздестіру және техникалық шаралар кешенін жүзеге асыратын мемлекеттік органдар;

2. Арнаулы мемлекеттік органдарға ұлттық қауіпсіздік органдары, сыртқы барлау саласындағы уәкілетті орган, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік күзет қызметі жатады.

Арнаулы мемлекеттік органдардың жанынан консультативтік-кеңесші органдар құрылуы мүмкін, олардың ережесі мен құрамын арнаулы мемлекеттік органдардың бірінші басшылары бекітеді»[2] делінген құқықтық сипаттағы ереже қамтылған.

Алдымен Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің өзіндік қызметінде діни экстремизмге қарсы қимыл бойынша қалыптасқан іс-әрекеттер жүйесін саралаймыз.

Бастапқы жеке саралауды жүргізу үшін «Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығы туралы ережені бекіту жөнінде» Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 24 маусымдағы № 588 Жарлығына зер салайық. Ереженің мазмұнында «Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығының негізгі міндеттері: ... «терроризм профилактикасы бойынша мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметін үйлестіру; террористік іс-әрекеттерді анықтау, жолын кесу, террористік қылмыстарды ашу және тергеу; терроризмнің зардаптарын барынша азайту және (немесе) жою, сондай-ақ терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы қоғамдық бірлестіктермен және ұйымдармен олардың өзара іс-қимылдарын ұйымдастыру ...»[3] делінген ережелер бар. Аталған орталықтың діни экстремизмге қарсы іс-қимыл жасауға міндеттері мен функциялары, сонымен бірге құқықтары да бар деп айта аламыз. Өйткені, біріншіден, аталмыш орталықтың негізгі нормативтік құқықтық актілерге (Конституция, Терроризмге қарсы іс-қимыл, Экстремизмге қарсы іс-қимыл және т.б. заңдарға) сәйкес негізгі міндеттері, функциялары мен өкілеттігі осы ережеде белгіленген; екіншіден, сол ереже мазмұнында Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығының құрамы бекітілген. Аталған орталықтың мүшелері ретінде көптеген арнаулы, құқық қорғау және орталық атқарушы органдардың басшылары белгіленген; ал үшіншіден, біздің ойымызша ережедегі «терроризм профилактикасы бойынша мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қызметін үйлестіру ... сондай-ақ терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы қоғамдық бірлестіктермен және ұйымдармен олардың өзара іс-қимылдарын ұйымдастыру ...»[3] деп жазылған сөздерден діни экстремизмге қарсы іс-қимылдың және оның алдын алудың іс-қимылдары деп түсініледі.

Кезінде 2014 жылы Марциченко жасаған «Терроризмге қарсы комиссия мәселелерінің қырлары» атты баяндаманың (Қазіргі Түркістан облысы бойынша жасалған) мәтініне назарды саламыз. Бұл баяндаманың кіріспесінде баяндамашы «Бүгінгі күні аудандық комиссияларды қалыптастырудың ұйымдастыру кезеңі толығымен аяқталды деп сеніммен айтуға болады.

Барлық аудандарда ТҚК дербес құрамы бекітілді, комиссиялардың қызметіне жауапты орындаушылар анықталды, ұйымдастыру құжаттарының пакеті, жұмыс жоспарлары мен алдын алу іс-шаралары әзірленді және орындауға қабылданды» [1] деп өз сөзін бастайды. Әрине, облыстық, қалалық комиссиялар секілді аудандық комиссиялар құруды ұйымдастыру іс-шаралары бірқалыпты жағдайда нақты іске асырылды деуге болады. Осы орайда әрі қарай баяндамашы «Сонымен қатар, жергілікті жерлердегі істердің жай-күйін зерделеу аудандық ТҚК қызметін ұйымдастыру одан әрі жақсартуды қажет ететінін көрсетті» [1] деп түйткілді мәселені тиек етіп айтып өткен болатын. Әлбетте алғашқы кезде ұйымдастыру бойынша тиісті мәселелер де туындаған болатын. Қазір аудандық комиссиялардың ұйымдастыру жұмыстарын жалпы тұрғыдан жеке бағамдайтын болсақ, бірқалыпты жұмыс жасауда деп айтуға болады. Өйткені: біріншіден, сол терроризмге қарсы аудандық комиссиялар құрамы, құзыреті мен өкілеттіліктері, сондай-ақ құқықтары мен міндеттері белгіленіп қойған; екіншіден, комиссияның қызметін тікелей түрде реттейтін негізгі нормативтік құқықтық актілер мен заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілермен жиынтығымен қамтылған; үшіншіден, аталған комиссиялардың мәжілістерінің нәтижесінде жинақталған мәліметтердің жиынтығы бар. Дегенмен, бірқатар комиссиялардың кемшіліктері бар екендігі де айқындалды. Әрине, осындай кемшіліктердің өзге де облыстар мен қалалардағы аудандық комиссия қызметінде орын алынғандығы белгілі.

Жоғарыда бұл баяндаманың негізгі бөлімінде баяндамашы «Біріншіден, комиссия құрамына әкімдерден (яғни басшылардан), ҰҚКД АБ бастықтарынан (басшының орынбасарлары), аудандық мәслихаттар төрағаларынан басқа, тек қана мемлекеттік орган-

---

[2] *[Электронды ресурс]«Қазақстан Республикасының арнаулы мемлекеттік органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 13 ақпандағы № 552-IV Заңы//http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000552.*

[3] *[Электронды ресурс] «Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығы туралы ережені бекіту жөнінде» Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 24 маусымдағы № 588 Жарлығы//http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1300000588.*

дардың аудандық бөлімшелерінің (ЭСЖКД, КБД, ТЖД, прокуратура, көлік прокуратурасы және т.б.) басшылары енгізілген» [1] деген сөзді тілге тиек етіп баяндаған. Біздің ойымызша, аудандық комиссиялардың жұмысы барысында осындай өрескел түрде орын алған жалпы кемшіліктердің себептері: біріншіден, жергілікті аумақтар (облыстық, қалалық және аудандық) бойынша терроризмге қарсы комиссияларды жұмысын нақты ұйымдастыру іс-шараларының жалпы маңыздылығын түсінгенімен, комиссия құрамын жасауды біркелкі орындалмауынан деп білеміз; ал екіншіден, аудандық комиссиялардың төрағасы мен орынбасарларының өзара үйлестіру жұмысын бастапқыда дұрыс жолға қойылмағандығы дәлелденеді; ал енді үшіншіден, аудандық комиссиялар жұмысының тәжірибесі бастапқы кезеңде болғандықтан орын алған деп білеміз. Яғни бұл жағдай комиссиялар жұмысының қалыптасқан кезеңге өткенге дейін жалғасты деуге болады. Баяндаманың жалғасында «Аудандық ТҚК-ның бірінші отырыстарының барысында берген ұсынымдарына қарамастан, комиссия қызметіне өңірдің қоғамдық қайраткерлерін, жергілікті және рулық беделді және т.б. тарту жөніндегі жұмысқа тек Мақтаарал ауданы ТҚК-ның және Түркістан қаласының жұмыс органдары ғана кірісіп кетті, олар тиісінше 15 және 10 адам бөлді»[1] деген мәлімет келтірілді. Бұрынғы Оңтүстік Қазақстан облысында (қазіргі Түркістан облысында) барлық аудандық комиссиялар ішінен аталған екі аудандық комиссиялар құрамында қоғамдық институттардың болуы мынада деп білеміз. Біріншіден, осы аудандардың аумағында тиісті соттардың шешімімен тыйым салынған экстремистік және террористік ұйымдардың, сондай-ақ тиісті соттардың шешімдері бойынша тыйым салынбаған деструктивті сипаттағы діни-саяси қозғалыстардың өкілдері мен жақтаушыларының тікелей түрде әрі нақты болуымен байланысты дегіміз келеді; екіншіден, аталған аудандардың бірқатар тұрғындары, тіпті кейбір отбасылар шет елдердегі қарулы қақтығыстар болып жатқан елдерге кетіп қалды; үшіншіден, осыған байланысты терроризмге қарсы комиссиялар құрылғанға дейін мемлекеттік органдар мен қоғамдық институттар арасында өзара әрекеттесу іс-шаралары болған деп айтуға болады.

Аталған баяндамадағы мәліметке сүйенсек, оның мазмұнында «Қазығұрт, Созақ, Төлеби, Түлкібас, Сарыағаш, Шардара, Арыс және Кентау қаласының жұмыс органдарына ТҚК комиссия құрамына енгізу немесе оның қызметіне өңірдің көрнекті қоғам қайраткерлерін, беделді және танымал жеке тұлғаларды, қоғамдық ұйымдардың, ұлттық мәдени орталықтардың, діндердің, бизнес-қоғамдастықтардың, ҮЕҰ, бұқаралық ақпарат құралдарының және т.б. өкілдерін белсенді түрде тартуды қамтамасыз ету ұсынылады.

Бұл шараны іске асыру неғұрлым толыққанды және мазмұнды шешімдер жасауға, ТҚК жұмысы туралы ақпаратты жұртшылықтың қалың жіктері үшін қолжетімді етуге, сондай-ақ мемлекеттік органдар мен халық арасында «идеялар жолсеріктері» т.б. жүйесін қалыптастыруға мүмкіндік береді»[4] делінген. Бұл баяндамада аталған аудандарға кезінде осындай ұсыныстар жасалды. Демек, бұл сол кезде кеткен кемшіліктер деуге болады. Ал енді қазіргі кезде осы аудандарда терроризмге қарсы комиссиялар құрамы қоғамдық институттардың өкілдерімен толықтырылып, олардың тиісті жұмыстары қалыпты түрде жалғасып келеді деп айта аламыз. Біздің пікіріміз бойынша, қазір аталған комиссиялардың бастапқы жалпы ұйымдастыру мәселелері реттелді деуге болады. Алайда, қазіргі кемшіліктердің жиынтығы аудандық комиссиялардың жоспарларын іске асыру және бақылау бойынша орын алуда деп білеміз.

Саралау жүргізіліп жатқан баяндамадағы тиісті мәліметтерге жинақталған түрде жүгінетін болсақ, онда «Екіншіден, аудандық ТҚК-ның жұмыс жоспары пысықтауды талап етеді» [1] деген ескертпе әрі ұсыныс қамтылған. Содан кейін «Үшіншіден, терроризмге және діни экстремизмге идеологиялық қарсы іс-қимыл бойынша ақпараттық-насихаттау қызметін жүйелендіруді талап етеді» [1] деп жазылған ұсыныс қамтылған. Ал енді баяндаманың қорытынды бөлігіне жақын жерінде «Төртінші. ТҚК-ның қызметін ақпараттық қамтамасыз етуді зерделеу комиссияға кіретін мемлекеттік органдардың ақпараттық басымдықтарға сәйкес материалдарды елеусіз іске асырғанын куәландырады» [1] деп түйінделген. Бұл ескертпелер, сондай-ақ ұсыныстар кезінде берілген болатын. Аталған ұсыныстар бүгінде қажетті болып табылады. Аталмыш ақпараттық түсіндіру жұмыстарын жандандыру мәселесі күн тәртібінен түспеуі керек. Өйткені: біріншіден, қазіргі әлеуметтік желілердегі ақпараттар легін сұрыптау, саралау, ондағы келеңсіз және діни экстремистік идеологияны дәріптеп жатқан тұлғаларды, сайттарды немесе жеке парақшаларды анықтау, ескерту, жолын кесу, болдырмау іс-шаралары оңай жол болып келмейді; екіншіден, әлеуметтік желілердегі теріс діни көзқарастарға қарсы жауап беру (бұл ретте қысқаша қисынды жауап беру материалдары жетіспейді) кеш жасалып жатады, тіпті жауапсыз ашық күйінде қалып жатыр; үшіншіден, бұл ретте айтар ұсыныс, ақпараттық түсіндіру жұмысын жандандыру мақсатында аталған комиссия құрамына шартты түрде айтар болсақ, жалпы біркелкі материалдармен (комиссия жұмысын жүйелі үйлестіру бойынша ғылыми-әді-

стемелік тұрғыдан тұжырымдалған материалдармен), ақпараттық түсіндіру топтардың мүшелерін негізгі біркелкі материалдармен (яғни негізгі әрі мақсатты аудиториялармен, нақты айтқанда көпшілікпен тікелей жұмыс жасайтын топ мүшелерін ғылыми-әдістемелік тұрғыдан тұжырымдалған негізгі біркелкі материалдармен), сонымен бірге діни деструктивті топтар мен ұйымдардың мүшелері және олардың лидері болып жүрген жеке тұлғалармен жұмыс жасайтын арнайы ақпараттық түсіндіру топтарының мүшелерін арнайы біркелкі материалдармен (арнайы құрылған топ мүшелерін жан жақты негіздемелер (діни, саяси, құқықтық және т.б.) бойынша ғылыми-әдістемелік және тәжірибелік тұрғыдан тұжырымдалған арнайы біркелкі материалдармен қамтамасыз ету қажет деп санаймыз.

Аталмыш баяндаманың қорытынды бөлігінде: «Өңірлік ТҚК ақпараттық қажеттіліктерін қамтамасыз ету шеңберінде:

- ТҚК жұмыс топтарының басшылары (аппарат басшылары және аудан әкімдерінің орынбасарлары) жоспарлы және тиісті хаттамалық іс-шаралардың орындалуын бақылау тетігін ретке келтірсін;

- комиссиялардың ақпараттық қажеттіліктерін жарықтандыруға қатысатын ТҚК мүшелері (ауданның мемлекеттік органдарының басшылары) тізбенің шеңберінде ақпараттың уақтылы мониторингін, жинақталуын және оны ТҚК-ға жіберуді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін тиісті ведомстволық тетіктерді ұйымдастыруы қажет.

- ҰҚКД қалалық және аудандық комиссияға кіретін мемлекеттік органдарға ауданда дәстүрлі емес және радикалды діни ағымдардың идеологиясына ықпал ететін әлеуметтік, экономикалық, білім беру және мәдени жағдайларды тиісті анықтау бойынша практикалық тәжірибені беру бөлігінде практикалық көмек көрсету;

- ҚР ҰҚК ОҚО бойынша департаменті ТҚО бөлімі 2014 жылдың қаңтар айында ОҚО әкімдігінің мемлекеттік құқықтық бөлімімен бірлесіп, жергілікті жерге барып, тиісті аудандық ТҚК жұмыс топтарының мүшелерін ақпараттық басымдықтарға сәйкес жағдайды талдау және зерделеу әдістемелеріне оқыту және терроризмнің алдын алу бойынша практикалық іс-шараларды әзірлеу бойынша дәрістер мен практикалық сабақтар өткізу керек» [1] деп қорытынды ұсыныстар берілген. Әрине, бұл жасалған ұсыныстар кезінде берілген. Дегенмен, салыстырмалы зерттеу мақсатында жеке зерделеуді жөн көреміз.

Талдау жасалынып жатқан материалдың негізгі бөлігінде:

«Елімізде террористік қызметке қатысы болғаны үшін іздеуде жүрген 31 шетелдік азаматтары ұсталды және белгіленген тәртіпте басқа мемлекеттерге берілді.

Бүгінгі күнге дейін 40 қазақстандық жауынгерлер, олардың 65 әйелдері мен басқа да отбасы мүшелері шет елдің бірқатар террористік ұйымдарында жүр.

3 террористік актіні жасауға ұмтылыстарының бастапқы кезеңінде жолы кесілді. Террористік акті Алматы және Қарағанды облыстарының радикалдық тұлғаларымен дайындалды. Террористік актіні дайындауға қатысы бар тұлғалар 6 жылдан 18 жылға дейінгі мерзімге бас бостандықтарынан айырылды.

Еліміздің әртүрлі аймақтарында 7 радикалдық топтың және 34 жеке тұлғалардың қылмыстық әрекеттері бейтараптандырылды.

Терроризм және діни экстремизммен байланысты қылмыстары үшін барлығы 140 адам сотталды» делінген ақпараттық сипатта жинақталып жазылған мәлімет қамтылған. Аталмыш жинақталып берілген мәлімет ҚР құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың жеке әрі бірлесе отырып жасаған іс-әрекетердің жиынтығы болып табылады. Осы мәліметтен белгілі болғандай, террористік қылмыстарға тікелей қатысы бар 31 тұлғаларды ұстап әрі оларды экстрадициялау бойынша біршама нәтижелі жұмыстың атқарылғандығы көрініп тұр. Дегенмен, ҚР шекара жүйесінен өтуге тырысатын осындай жеке тұлғаларды анықтау және өткізбеу іс-шараларын, тіпті шекарадан өтіп кеткен жағдайларда, оларды ұстау іс-шараларын ҚР ҰҚК шекара қызметі, ҚР ҰҚК, ҚР ІІМ, Сыртқы барлау және ҚР кеден органдары Интерпол Ұлттық бюросы берген нақты тізім бойынша үйлестірілген деңгейде жүргізу керек деп білеміз. Осы орайда арнайы дайындалған профайлер мамандар (осы іске мүмкін болса жан жақты қабілеті бар мамандарды тарту қажет) штатын қалыптастыру керек деп санаймыз. Тағы да бір айта кетер ұсыныс, діни экстремистік және террористік сипатта жазылған материалдарды, сондай-ақ тиісті соттардың шешімдерімен тыйым салынған діни сипаттағы материалдарды шекара және кеденнен өткізбеу жұмыстары бойынша көптеген олқылықтар мен кемшіліктер бар деп есептейміз. Сондықтан осы бағыт бойынша жіті қадағалау керек деп ұсыныс етеміз.

Сараланып жатқан осы материалдың негізгі бөлігінде берілген, қалған мәліметке келер болсақ, ондағы іске асырылған іс-шаралар құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың қызметінің жалпы (жолын кесу, болдырмау және т.б.) нәтижесі десек те болады. Бұл ретте жалпы айтар болсақ, аталған органдардың жеке тәжірибесі бастапқы деңгейден өтіп, тиісті қалыпты деңгейге жеткен деп есептейміз.

Талдау жүргізіліп жатқан материалда «Қоғамда ауқымды түсіндіру және оңалту жұ-

мыстары жүргізілуде. 907 тұлға радикалданудан бас тартты»[4] деп жазылған мәлімет баяндалған. Шынын айтар болсақ, бұл іс-шаралар радикализм және діни экстремизмнің алдын алудың нәтижесінде қол жеткізілген іс-шаралар деуге болады.

Аталмыш материалдың жалғасында «Құқыққа қайшы келетін әрекетке жол бермеуге қатысты қылмыстық іс жүргізу шаралары тек қана сенімін өзгертуге берілмеген тұлғаларға ғана қатысты қолданылады» делінген. Әлбетте осы тәріздес құқықтық ұстаным ҚР қылмыстық процестік кодекске сәйкес жүргізілуі тиіс.

ҚР ҰҚК Баспасөз қызметі жарияланған осы материалдың мәтінінде «Бас бостандығынан айыру орындарында 162 сотталушы радикалсыздандырылды» делінген. Ақиқатында 2019 жылы осыншама сотталушыға дерадикализация жұмыстары жүргізілді.

Зерделеніп жатқан материалда «Интернеттің веб-ресурсында 14,5 мыңнан астам террористік контент сілтемелері айқындалды. Оларды жою бойынша жұмыстар жүргізілуде»[4] деген мәлімет берілген. Бұл бағытта жұмыс біршама қалыпты жүргізіліп келеді.

Талданып жатқан материалда:

«Террористік актіге уақытылы және барабар ден қоюды қамтамасыз ету үшін жыл сайын терроризмге қарсы күрес жөніндегі жедел штабатарымен 400 артық терроризмге қарсы оқу-жаттығу іс-шаралары өкізіледі.

Тараз қаласында «Темір-жол-Антитеррор-2019» республикалық жедел-тактикалық оқу-жаттығуы ұйымдастырылды. Қарағанды облысында Шанхай ынтымақтастық ұйымының Аймақтық терроризмге қарсы құрылымының «Сары-Арқа-Антитеррор-2019» халықаралық терроризмге қарсы бірлескен оқу-жаттығуы өткізілді.

Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы аясында өткізілген «Наёмник» жедел-профилактикалық іс-шаралары нәтижесінде Қазақстанға кіру/ Қазақстаннан шығу арналарында терроризмге қатысы бар халықаралық іздеуде жүрген 12 тұлға ұсталды»[4] деген ақпарат берілген. Осы тұста, айтар жайт, Қазақстан Республикасының тиісті құқық қорғау мен арнаулы мемлекеттік органдардың ішкімемлекеттік және халықаралық деңгейде жалпы оқу-жаттығу іс-шараларын сәтті өткізіп келеді деп түйіндеуге болады. Себебі: біріншіден, осы бағыт бойынша құқық қорғау мен арнаулы мемлекеттік органдардың жалпы ішкімемлекеттік және халықаралық ынтымақтастығы, сондай-ақ халықаралық дағдылары мен тәжірибесі қалыптастырылған; ал екіншіден, сол бағытта жүйелі іс-шаралар жоспары негізінде қалыпты іске асырылуда; үшіншіден, бұл бағытта жетілдіру тетіктері қарастырылып жатыр деп айтуға болады.

Арнайы түрде талдау жүргізіліп жатқан материалдың мазмұны «Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018-2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы ойдағыдай жүзеге асырылуда»[4] деген жеке қорытынды сөйлеммен түйінделген. Әрине, аталған мемлекеттік бағдарламаның аясында жалпы жоспар бойынша іс-шаралар жүзеге асырылуда деуге болады.

ҚР ҰҚК баспасөз қызметінің тиісті түрде жариялаған (жарияланған күні 20 желтоқсан 2019) материалдың кіріспе бөлігінде: «2019 жылдың ТҚО жұмысы қорытындыланды.

Террористік акцияларға жол бермеу бойынша және жалпы алғанда еліміздегі жағдайдың тұрақтылығын сақтауға күш салынғаны аталды»[5] деп бастапқы ақпарат берілген. Аталмыш ақпаратқа сүйенер болсақ, жалпы алғанда жұмыстың қанағаттандырылық деңгейде іске асырылғандығын білдіреді.

Жеке талданып жатқан материалдыңбастыбөлімінде:

«Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018 – 2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын табысты жүзеге асыру қамтамасыз етілді. 2019 жылға белгіленген барлық мақсатты индикаторлар мәніне қол жеткізілді»[5] делінген.

Материалдың келесі жерінде: «Біріккен Ұлттар Ұйымының Қауіпсіздік Кеңесінің №2396 қарары шеңберінде авиациялық көліктегі жолаушылар легіне профайлер-мамандарының қызметі ұйымдастырылды»[5] деген ақпарат жайлы айтылған. Әрине, бұл құптарлық іс-шара. Осы тұста, айтар ұсыныс, профайлер-мамандарды түрлі бағыттар оқыту жүйесін қалыптастыру керек деп санаймыз.

Осы материалдың жалғасында «Өңірлік терроризмге қарсы комиссиялар тұрғысынан терроризмнің алдын алудың, оның ішінде жастар ортасында ұйымдастырушылық тетіктері жетілдірілді»[5] делінген сөйлем бар. Аталмыш бағытта, яғни жалпы түрде жастар ортасында терроризмнің алдын алу бойынша ұйымдастырушылық тетіктері жетілдірілді деуге болады. Дегенмен, бұл бағытта іс-шаралар жалпы кездесулер деңгейде жүргізіліп

[4] *ҚР Терроризмге қарсы орталығының 2019 жылы атқарған жұмыс қорытындылар//https://www.gov.kz/memleket/entities/knb/press/news/details/otchet-raboty-antiterroristicheskogo-centra-respubliki-kazahstan-za-2019-god?lang=kk.*

[5] *Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығының отырысы туралы //https://www.gov.kz/memleket/entities/knb/press/news/details/o-zasedanii-antiterroristicheskogo-centra-respubliki-kazahstan-?lang=kk.*

жатқандығы жалпыға белгілі. Сол себепті алдағы кезде студенттік топтардың, жұмыс жасайтын жас мамандар үшін мақсатты түрде іске асыру іс-шараларын жүргізу қажет деген ұсынысты жасаймыз.

Аталмыш материалдың ішінде «Ауқымды және адрестік ақпараттық-ұйымдастырушылық іс-шаралармен 2,5 млн. астам адам қамтылды»[5] деп жазылған қамтылған. Бұл мәліметтен біліну тұрғандай, біздің елде жалпы алғанда 18 миллиондай халық тұратын болса, сонда аталған сан жалпы халықтың оның шамамен алғанда 12%-ды құрайды. Демек, бұл санды әрі қарай арттыру қажеттілігі туындайды. Әрине оған қомақты қаражатты қажет еттіреді. Дегенмен, жалпы халықты қамтитындай тетіктерді қарастыру керек деп есептейміз. Мысалы, қоғамдық негізде жетекші мамандар жас мамандарға, ал енді мұғалімдер мен оқытушылар оқушылар мен студенттерге діни экстремизмнің алдын алу бойынша ақпараттық түсіндіру іс-шараларын жүйелі өткізуді қалыптастыру арқылы осы мақсатқа жетуге болады деп ойлаймыз. Мұндай іс-шаралар жүргізіліп келеді. Алайда, жеткілікті деңгейге әлі жеткен жоқ дегіміз келеді.

Аталған зерттеу жұмысының негізгі бөлігінде «Жергілікті жерлерде «Жусан» гуманитарлық операциясы шеңберінде террористік қарқынды аймақтардан қайтарылған әйелдер мен балаларды оңалту бойынша жұмыс жолға қойылды. Бұрынғы сенімдерінен осы әйелдердің үштен бір бөлігі бас тартты, қалғандары бойынша жұмыстар табысты жалғасуда»[5] деген мәлімет жазылған. Бұл жұмысты сәтті өткен іс-шара дегіміз келеді. Ендігі жағдай сол оңалту жұмыстарын нәтижесіне байланысты болып келеді. Сондықтан аталмыш бағытта жұмыстарды әрі қарай жандандырып жүргізу керек деп ойлаймыз.

Талқыланып жатқан мақаламыздың жалғасында «Қазақстандық қоғамды терроризм және экстремизмді насихаттаудан қорғау мақсатында интернет кеңістігін мониторингтеудің автоматтандырылған жүйесі іске қосылды. Жүйе әлеуметтік желілердегі құқыққа қайшы контентті айқындауға және артынша бұғаттауға мүмкіндік береді»[5] делінген ақпарат берілген. Бұл өте маңызды іс-шара болып табылады. Өйткені: біріншіден, террористік және діни экстремистік материалдар интернет жүйесі арқылы жалпы қарқынды түрде таратылып жатыр; ал екіншіден, аталмыш материалдарды анықтап бұғаттау оңай шаруа емес болып табылады; үшіншіден, ғаламтордың жалпы халықаралық жүйесін жалпы қамтып бұғаттау мүмкін болмай тұр. Оның түрлі себептері бар. Осы мәселе жайлы пікір ойымызды алдағы кезде тарқатып айтып береміз.

Аталған материалдың қорытынды бөлігіне жақын тұста «Радикалдық ортаға қарудың, оқ-дәрілердің және жарылғыш заттардың түсуіне жол бермеудің қосымша алдын алу тетіктері енгізілді. Нәтижесінде осындай 17 жағдайға жол берілмеді.

Қарудың елестеткіш түрлерінің айналымына бақылау орнатылды. Өндірістік жарылғыш заттар мен материалдарды, қоймаларды және әскери бөлімдердің зымыран-артиллериялық қару-жарағын сақтау орындарын күзету режимі күшейтілді»[5] деп жазылған. Аталған бағыт бойынша жұмыс жасауды әрі қарай жалғастыра берген жөн. Себебі: біріншіден, бірқатар террористік және діни экстремистік ұйымдардың мүшелері осындай қылмыс құралдарын тікелей пайдалануға құмбыл болып келеді; екіншіден, азаматтық және өзге қару түрлері бойынша бақылау жұмысын жандандыру керек; ал енді үшіншіден, заңсыз қару айналымын бақылау жұмыстарын жандандыру қажеттілігі бар деп есептейміз.

Осы материалдың негізгі бөлігінің соңында «Мемлекеттік органдардың басшыларымен аса маңызды объектілердің терроризмге қарсы қорғалу жүйесін жетілдіру шаралары қаралды»[5] деп түйінделген. Біздің ойымызша, еліміздің көптеген қалалардағы терроризм бойынша осал объектілерді қорғау мәселесі әлі күн тәртібінде тұр. Аталған объектілердің қорғалу жүйесі стратегиялық жоспар негізінде жүзеге асыру керек деп ойлаймыз.

Материалдың қорытынды бөлігін «ТҚО отырысының қорытындылары бойынша бірқатар хаттамалық шешімдер қабылданды. 2020 жылға арналған ТҚО жұмыс жоспары мақұлданды»[5] деп жазылған тиісті қорытынды ақпарат түйіндейді.

Отандық зерттеушілер Б.Р. Сембекова мен Л.В. Бертовский өздерінің жазған ғылыми мақаласында «Қызметтің барлық салаларындағы қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеуұлттық қауіпсіздіктің басым бағыттарының бірі болып табылатын терроризм мен діни экстремизмге қарсы іс-қимылды қамтамасыз етеді. Терроризмге қарсы тұру саласындағы маңызды бағыты ретінде бірінші кезекте діни экстремизмді тудыратын экстремистік идеологиямен белсенді күрес болып табылады. Экстремистік идеологияға қарсықазақстандық патриотизмге, ұлтаралық және конфессияаралық келісімге негізделген мемлекеттік идеология қойылған. Ал енді бұл идеология Қазақстан халқының бірлігі мен қоғамдағы толеранттылықты нығайту, елдің зияткерлік әлеуетін төмендетуге кедергі жасау және қазақстандық қоғамның тарихи, дәстүрлі, рухани және мәдени құндылықтарын сақтауды қамтамасыз етуді дәріптейді» [2] деген тұжырым жасаған. Авторлардың тұжырымы қисынды түрде білдірілген дегіміз келеді.

Сол себептен, сол экстремистік идеологияға қарсы ақпараттық түсіндіру жұмысы жүйесін күшейту керек. Өз кезегінде аталмыш идеологияны «қоғамдық-құқықтық идеология» деп атасақ болады. Демек, бұл ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі тәсілі деп түйіндейміз.

Австралиялық зерттеуші Шандон Харрис Хоган өзінің жазған ғылыми мақаласында «Қазіргі уақытта бұл елде зорлық-зомбылық экстремизм мен радикалдану (Рахимулла, Лармар және Абдулла 2013) туралы академиялық зерттеулер мен осы мәселелер бойынша бастапқы дереккөздерді талдаудың жетіспеушілігі бар екенін ескере отырып,аталған мақалада қабылданған зерттеу тәсілі өзінің табиғаты бойынша міндетті түрде сипатталып жазылды. Алайда зерттеудің бұл түрікелешекте Австралиядағы зорлық-зомбылық экстремизмінің түпкі себептерін зерттеу негіздерін құрап береді және дәлелдеу базасы қалыптаса бастайды. Осының негізінде мақсатты саясат пен бағдарламалар зорлық-зомбылық экстремизміне қарсы тұру кезінде пайда болуы мүмкін» [3] деп өзіндік қорытынды тұжырым жасаған болатын. Автордың жеке ой-пікірін назарға алуға болады. Яғни ол Австралия ұлттық қауіпсіздігіне қатер төндіретін зорлықшыл экстремизмнің құқықтық табиғатын зерделеу жұмыстары әлі аз екендігін, оның ішінде іргелі еңбектің аздығын тілге тиек жазып түйіндеген. Демек, аталған ел бойынша ұлттық қауіпсіздікпен байланысты діни экстремизмге қарсы іс-қимыл мәселелерінің бар екендігін білдіреді.

Осы тұста, ресейлік зерттеуші А.Н. Шаламованың «Экстремизмге қарсы іс-қимыл ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құралы ретінде» деп аталған ғылыми мақаласына назар саламыз. Бұл автор мақала мазмұнында «Қазақстан мен Ресейдің құқық қорғау органдарының экстремизмге қарсы іс-қимыл ісінде бірлескен күш-жігерін қолданудың маңызды саласы көші-қон заңнамасын, келу және кету туралы, шетел азаматтарының осы салада болуының құқықтық жағдайы мен тәртібі туралы нормативтік құқықтық актілерді одан әрі жетілдіру болуға тиіс. ...» [4] деп ұсыныс еткен. Бұл автор ұсынысымен келісеміз. Расында діни экстремизмге қарсы іс-қимыл бойынша екі елдің көші-қоң заңнамасын жетілдіру, сондай-ақ екі мемлекеттің құқық қорғау мен арнаулы мемлекеттік органдарының қызметінің сапасын арттыру маңызды мақсат пен міндет болып табылады. Бұл факторлар халықаралық ынтымақтастықты, оның ішінде аталған бағытта халықаралық тәжірибелік қырларын дамытады деп санаймыз.

Ресейлік зерттеушінің аталмыш мақаланың жалғасында «Қазақстанда да, Ресейде де Интернетте экстремистік материалдарды тарату фактілерін ашу мен тергеудің, осы санаттағы істер бойынша айыптау үкімдерін шығарудың көптеген мысалдары бар. Бұл ретте тек қана арнаулы қызмет органдарына тығыз ынтымақтастық пен өзара түсіністікті тілеймін»[4] деп жаза келе, келесі ретте «Жоғарыда қарастырылған «қарсы іс-қимыл» категориясын түсіну контексінде алдымен азаматтық қоғам институттарымен және кәсіби педагогикалық қоғамдастықпен тығыз қарым-қатынаста алдын алуды жүзеге асыратын, тиісті жастармен жұмыс істейтін, ұлттық мәселелер бойынша құқықтық ағартушылықпен айналысатын, ұлтаралық бейбітшілік пен келісімді нығайтатын, толеранттылықты қалыптастыратын органдарды бөліп көрсету қажет. Соңғы жылдары мемлекеттік аппараттың осы бөлігінің конфигурациясы Ресейде де, Қазақстанда да айтарлықтай өзгергенін ескере отырып, өзара іс-қимыл жүйесіне тиісті түзетулер енгізу қажет. Жаңадан «сағат салыстыру» қажет» [4] деген ұсыныстарымен түйіндейді. Ресей сарапшы берген ұсыныстар құптаймыз. Шынында ұсынған бағытта, яғни діни экстремизмнің алдын алу барлық елдерде де жұмыстар жүргізіліп жатыр деуге болады. Дегенмен, мемлекетаралық ынтымақтастық бағытында өзара әрекеттесу жүйесін жандандыру қажет деп есептейміз.

Осы ретте діни экстремизм мен терроризмнің алдын алу бойынша шет елдердегі тәжірибелерді зерделеген отандық зерттеушілердің М.М. Рахымбеков пен Л.Ч. Сыдыкованың ағылшын тілінде жазған мақаласының қорытынды бөлігінде мынадай ғылыми тұжырымдама жасалған: «1. Ұлыбританияның тәжірибесін ескере отырып, біз халықтың қандай да бір бөлігін діни негізде стигматизациялауға еш жол бермеуіміз керек. Кезінде Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаев атап өткендей, «діни экстремизммен күрес дінмен күресуге айналмауы тиіс». Мемлекеттің негізгі күш-жігері мемлекет дамуының зайырлы қағидаттарын нығайту, азаматтардың ар-ождан бостандығына тиісті құқықтарын қамтамасыз ету және азаматтардың діни нанымдарын құрметтеу сияқты тиісті міндеттерге шоғырлануы тиіс. Сондай-ақ, діни бірлестіктердің қызметіне араласпастан, Қазақстан мұсылмандары діни басқармасын ханафи бағытындағы ислам тасымалдаушылардың жалғыз заңды өкілі ретінде қолдау қажет, себебі оның Қазақстан халқының мәдениеті мен рухани өмірін дамытудағы тарихи рөлі заңнамалық деңгейде мойындалған. 2. Ұлыбританиядағы экстремизмді алдын алу қызметі кең ауқымға ие – ол полиция қызметтері, сондай-ақ жергілікті өзін-өзі басқару органдары, қоғамдық және діни ұйымдар, бейресми жастар ұйымдары және т. б. кіреді. Бұл ретте өзінің алдын алу қызметін жоспарлау, оның мақсаттарын,

міндеттерін және оларды шешу әдістерін, қаржыландыру көлемін айқындау мемлекеттік органдар деңгейінде жүзеге асырылады (әдетте, бұл ретте жастармен жұмыс істеу үшін әр түрлі министрліктер мен ведомстволар). 3. Үкіметтік емес ұйымдардың қаржыландыруын жеткіліксіз бақылау (яғни ақша қаражатын жұмсау бағыты) экстремистік қылмыстардың жасалуын анықтайтын қылмыстық фактор ретінде әрекет етеді. Осыған байланысты олардың қызметіне қаржылық бақылауды жетілдіру олардың тарапынан экстремистік қызмет тәуекелдерінің алдын алу құралы болып табылады. 4. Экстремизмнің алдын алу саласындағы француздық тәжірибе Қазақстан Республикасында белсенді пайдаланылуы мүмкін. Бұл ретте әңгіме механикалық қарыз алу туралы емес, отандық жағдайларда тиімді шетелдік тәжірибені жақсы ойластырылған, ғылыми негізделген қолдану және шетелдік әріптестердің діни экстремизмге қарсы іс-қимылда жіберген қателіктерін есепке алу туралы болып отыр» [5]. Мақала авторлары бұл мақаланы қысқа мазмұнмен зерделеу жасаған. Авторлардың тұжырымы мен ұсыныстары жалпылама сипатта жасалған әрі берілген. Дегенмен, бұл ретте назарға аларлық тұсы бар. Яғни «отандық жағдайларда тиімді шетелдік тәжірибені жақсы ойластырылған, ғылыми түрде негізделген қолдану және шетелдік әріптестердің діни экстремизмге қарсы іс-қимылда жіберген тиісті қателіктерін есепке алу» делінген ұсыныстық сипаттағы тұжырымын айтуға болады. Біздіңше, бұл қателіктер саяси-құқықтық сипатта болмауы тиіс деп білеміз. Өйткені, саяси-құқықтық қателіктер дәл айтар болсақ, мемлекеттің, тіпті құзырлы мемлекеттік органдардың қызметіне қайшы іс-әрекеттер болып табылады. Демек, құқық бұзушылықты (қылмыстық, әкімшілік және т.б.) сипаттайтын қателіктер болмауы қажет. Сондықтан құқық бұзушылықты еш тудырмайтын, тек жағымсыз болса да жасалған қателіктерді (қызметтік және т.б.) ғана назарға алынуы тиіс деп ойлаймыз. Сол себептен де нақтыланған қателіктерді дереу түзеп, әрі қарай одан оң қорытынды жасауға мүмкіндіктер беретін қателіктер болуы керек деп есептейміз. Олар өз кезегінде тәжірибені, оның ішінде халықаралық сипаттағы дағдыларды қалыптастырып әрі қарай жетілдіретін халықаралық тәжірибелік қырларды қарқынды дамытуы қажет деп білеміз.

Ұйымдасқан қылмыс және терроризм бойынша сарапшы маман болып табылатын американдық Джер П. Белопердің көзқарасына сүйенсек, ол өзінің ғылыми-аналитикалық еңбегінде «...Міне осы жерде мына сұрақ туындайды: шынында стратегиялық іске асыру жоспары федеральды үкіметтің алдына қандай идеологиялар қауіпті, ал қандай идеологиялар қауіпсіз, қандай сенім нанымдар жақсы, ал қандайы жаман деген сауалдарды анықтау қажеттілігін қоя ма? Мұны екіжақты тараптан қарастыруға болады. Олардың бірі жергілікті қоғамдастықтармен өзара іс-қимыл параметрлерін белгілеуді, ал екіншісі өзара іс-қимылдың соңғы өнімін, яғни қарсы насихатты бағалауды көздейді. Біріншіден, дегенмен стратегияны іске асыру жоспары Үкімет зорлық-зомбылықпен экстремистік насихаттауға балама құруға тартылмауы тиіс деп болжамдай алады, үкімет қауіпті және қауіпсіз идеялар арасын елеп іріктеуге, осы мәселе бойынша өзара әрекеттесу параметрлерін белгілеуге тартылатын болады. Жақсы және жаман идеологиялар арасында таңдаусыз түрде нақты тұжырымдамаларға қарсы тұру үшін жергілікті белсенділерге «өкілеттіктер беру» оңай міндет болмауы мүмкін. Ал енді екіншіден, егер террористік идеологияларға қарсы насихатты шақырса, онда федералдық үкімет мемлекеттік және жергілікті билік органдарымен және азаматтық әріптестермен осы қарсы насихатты жасауда қалай ынтымақтасуға тиіс? Бұл ретте мемлекеттік құрылымдар Америка Құрама Штаттарына қатысты террористердің қастандық теорияларына қарсы насихаттау немесе от қою ретінде жария түрде қарастыруға қалай жол бермейді?» [6] деп өзінің тұжырымын жазған. Бұл автордың тұжырымы жеке өзіндік пікірге негізделіп жасалған деуге болады. Бұл ретте жалпыға белгілі мынадай жағдайлар бар: біріншіден, халықаралық-құқықтық актілер мен ұлттық заңнама нормалары бойынша идеологиялық плюрализм (әр алуандылық) танылады; екіншіден, кез келген идеологияның жағымды немесе жағымсыз болуының құқықтық негіздерін көптеген елдердің ата заңдарында белгіленген; ал енді үшіншіден, қоғамдық қатынастарды реттейтін әлеуметтік нормалар (саяси, құқықтық, діни, мораль этика және т.б.) жиынтығы бар. Бұл ретте олар жалпы адамзат мәдениетінің құндылықтары ретінде көптеген ғасырлардан бері тек дәстүрлі түрде ғана қалыптасқан эталондардың жиынтығы болып табылады. Біздің ойымызша, осы эталондардың барлығы жағымды идеологияларға жатады. Ал енді жағымсыз идеология құқыққа сыйымсыз әрі құқыққа қайшы, дәстүрлі қалыптасқан эталондармен үйлеспейтін кейбір жеке тұлғалар мен тұлғалар тобының қисынсыз ой-пікірлерінен туындап қалыптасқан түрлі жағымсыз пікірлер мен ұстанымдардың жиынтығы ретінде танылған.

Қазақстан Республикасы Ұлттық қауіпсіздік комитетінің (ҚР ҰҚК) арнайы тобы іске асырған соңғы халықаралық тәжірибелік іс-әрекеттерінің бірі ретінде «Жусан» гуманитарлық операциясы саналады. Осы орайда, ҚР ҰҚК ресми сайтында жарияланған бей-

нематериалдағы мәліметке сүйенсек, оның мазмұнында «ҰҚК үйлестірілуімен «Жусан» гуманитарлық операциясы іске асыру кезінде (2019 жыл) жалпы 595 қазақстан азаматы қайтарылды. Ол операциясының 1 кезеңінде жалпы 47 адам: 6 ер адам, 11 әйел, 30 бала, 2 кезеңінде жалпы 231 адам: 16 ер адам, 59 әйел, 156 бала (18 жетім), 3 кезеңінде жалпы 246 адам: 8 ер адам, 67 әйел, 171 бала (9 жетім), 4 кезеңінде 71 адам: 3 ер адам, 19 әйел, 49 бала (5 жетім) ҚР аумағына әкелінді. Жалпы санайтын болсақ, 595 адам: 33 ер адам, 156 әйел, 406 бала (32 жетім). Барлық әйелдер мен балалар оңалту және бейімдеу курстарынан өтті. Террористік ұйымдардың әрекетіне қатысқаны үшін 31 ер адам, 12 әйел сотталды, ал енді тергеуде 14 адам болды»[6] деп жазылған мәлімет бар. Бұл іс-шара, біздің пайымдауымызша, халықаралық деңгейдегі іс-әрекет болып табылады. Аталмыш халықаралық гуманитарлық операцияның маңыздылығы мынада дегіміз келеді: біріншіден, аталмыш операция халықаралық құқықтың қағидаттары мен нормаларына сәйкес халықаралық міндеттеменің бірегей құқықтық іс-шарасы ретінде саналады; ал енді екіншіден, халықаралық сипаттағы қарулы қақтығыс аймағынан ҚР азаматтарын гуманитарлық көмек арқылы алып келу ұлттық заңнамаға сәйкес мемлекеттің, оның ішінде құзыретті органдардың міндеті болып келеді; ал үшіншіден, осы қайтарылған азаматтардың басым көпшілігі балалар мен әйелдер. Бұл ретте айтар жайт, шындығына келгенде, әсіресе барлығы балалардың, сондай-ақ әйелдердің басым көпшілігінің ешбір жазығы жоқ деуге болады. Сол себептен осыны нақты білгендіктен, тиісті мемлекеттік органдар сол операцияны жүзеге асырды.

Тағы қайталап айтар болсақ, ҚР ҰҚК ресми мәліметтері бойынша, 2019 жылы барлығы 595 адам эвакуацияланды: 33 ер адам, 156 әйел, 406 бала (оның 32-і жетім). Бірінші кезең шеңберінде Қазақстанға 47 адам оралды: 6 ер адам, 11 әйел, 30 бала. Екінші кезеңде 231 адам қайта оралды: 16 ер адам, 59 әйел, 156 бала (18 жетім). Үшінші операция 246 адамды қайтарумен аяқталды: 8 ер адам, 67 әйел, 171 бала (9 жетім). ҰҚК төртінші рет Отанына 71 адамды қайтарды: 3 ер адам, 19 әйел адам, 49 бала (5 жетім). Барлық әйелдер мен балалар оңалту және бейімдеу курстарынан өтті. Алайда, террористік белсенділік аймақтарында әлі жалпы 114 қазақстандық қалып отыр, оның ішінде 36 ер адам, 78 әйел адам және балалар»[7].

Жоғарыда отандық және шетелдік зерттеушілер жеке зерделеп келтірілген ғылыми сипаттағы тұжырымдар мен ресми түрде берілген статистикалық мәліметтер ҚР ұлттық қауіпсіздігімен байланысты діни экстремизмге қарсы іс-қимылдың өзектілігін дәлелдеп береді.

Сонымен, ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитеті жанынан құрылған Терроризмге қарсы орталықтың қызметінде қалыптасқан іс-әрекеттер жүйесін талдау көрсетіп бергендей, аталмыш орталықтың, сондай-ақ жергілікті комиссиялардың қызметі шартты түрде айтар болсақ, жалпы және жергілікті (облыстық, қалалық және аудандық) деңгейлерде тиісті түрде ұйымдастырылып қалыптастырылған дегіміз келеді. Былайша тұжырым себебіміз: біріншіден, «жалпы деңгейде» деген кезде ҚР ҰҚК-нің «Терроризмге қарсы орталығы» деп түсініледі; ал енді екіншіден, жергілікті деңгейге жоғарыда тілге тиек етіліп айтылған комиссиялар жатады; ал үшіншіден, аталған комиссиялардың жиынтығы еліміздің терроризмге қарсы комиссиялар жалпы жүйесін құрайды. Осы орайда терроризмге қарсы орталық және жергілікті терроризмге қарсы комиссиялардың қызметінде қалыптасқан іс-әрекеттер жүйесін зерделеу көрсеткендей, терроризмге қарсы орталықтың жалпы және негізгі тәжірибесі, ал енді жергілікті комиссиялардың арнайы тәжірибесі қалыптасқан деп түйіндейміз. Осы жасалған тұжырымызға арнайы түсіндірмені берсек дейміз. Терроризмге қарсы орталықтың жалпы тәжірибесі дегеніміз, ҚР Ұлттық қауіпсіздік комитеті жанынан құрылған терроризмге қарсы орталықтың жалпы үйлестіру тәжірибесін айтамыз. Терроризмге қарсы орталықтың негізгі тәжірибесі дегеніміз, осы терроризмге қарсы орталықтың бөлімшелері негізінде қызметінде қалыптасқан негізгі үйлестіру тәжірибесін айтамыз. Ал жергілікті комиссиялардың арнайы тәжірибесі дегеніміз, жергілікті (облыстық, қалалық және аудандық) комиссиялардың қызметінде арнайы қалыптасқан тәжірибенің жиынтығын айтамыз. Осы тұста, айта кетер ұсыныс, терроризмге қарсы орталық және оның бөлімшелері (облыстық, қалалық және аудандық) қызметін реттейтін ережеге құқық бұзушылық сипаттағы діни радикализм және қылмыстық құқық бұзушылық сипаттағы діни экстремизмге қарсы қарсы-қимыл нормаларын енгізу және толықтыру қажет деп санаймыз.

---

[6] «Жусан» гуманитарлық операция //http://knb.gov.kz/kk/node/2201 .

[7] Орталық және Оңтүстік Азия елдерінің Зорлық экстремизмге қарсы іс-қимыл жөніндегі өңірлік конференциясы туралы баспасөз ақпараты (Астана қаласы, 2015 жылғы 29 маусым)//http://prokuror.gov.kz/kaz/baspasoz/akparaty/ortalyk-zhne-ontustik-aziya-elderinin-zorlyk-ekstremizmge-karsy-kimyl-zhonindegi.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Марциченко. АТК проблемные аспекты // материал Антитеррористической комиссии при областном акимате.

2. Сембекова Б.Р., Бертовский Л.В. Противодействие терроризму и религиозному экстремизму как способ обеспечения национальной безопасности // Вестник Карагандинского университета. Серия Право. - № (90)/2018. – С. 99-106.

3. Harris-Hogan S 2017. Violent extremism in Australia: An overview. Trends & issues in crime and criminal justice no. 491. Canberra: Australian Institute of Criminology. https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi491

4. Шаламова А.Н. Противодействие экстремизму как инструмент обеспечения национальной безопасности: правовые аспекты (опыт России и Казахстана) // Научный портал МВД России. – № 2. – 2017. – С. 96-106.

5. Rakhimbekov M.M., Sydykova L.Ch. Foreign experience in prevention of religious extremism and terrorism and its application in the Republic of Kazakhstan // Bulletin of Karaganda University. Series «Law». № 3(91)/2018. – 91-97 p.

6. Bjelopera Jeroma P. Countering violent extremism in the United States // Congressional Research Service. – 2012. – 29 p.

REFERENCES

1. Marcichenko. ATK problemnye aspekty // material Antiterroristicheskoj komissii pri oblastnom akimate.

2. Sembekova B.R., Bertovskij L.V. Protivodejstvie terrorizmu i religioznomu jekstremizmu kak sposob obespechenija nacional'noj bezopasnosti // Vestnik Karagandinskogo universiteta. Serija Pravo. - № (90)/2018. – S. 99-106.

3. Harris-Hogan S 2017. Violent extremism in Australia: An overview. Trends & issues in crime and criminal justice no. 491. Canberra: Australian Institute of Criminology. https://www.aic.gov.au/publications/tandi/tandi491.

4. Shalamova A.N. Protivodejstvie jekstremizmu kak instrument obespechenija nacional'noj bezopasnosti: pravovye aspekty (opyt Rossii i Kazahstana) // Nauchnyj portal MVD Rossii. – № 2. – 2017. – S. 96-106.

5. Rakhimbekov. M.M., Sydykova L.Ch. Foreign experience in prevention of religious extremism and terrorism and it sapplication in the Republic of Kazakhstan // Bulletin of Karaganda University. Series «Law». № 3(91)/2018. – 91-97 p.

6. Bjelopera Jeroma P. Countering violent extremism in the United States// Congressional Research Service. – 2012. – 29 p.